

ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Фінансовий лізинг є одним із різновидів операції лізингу— на це вказують положення ст. 292 Господарського кодексу України (далі — ГКУ) [2]. Операцію фінансового лізингу виділено як різновид операцій лізингу згідно з положеннями ГКУ залежно від особливостей здійснення такої операції.

Правові засади фінансового лізингу регулюються Законом України «Про фінансовий лізинг» від 11 грудня 2003 р. № 1381-IV (далі — Закон про ФЛ) [3]. Згідно із Законом про ФЛ фінансовий лізинг— це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору про фінансовий лізинг. Отже, в основу операції фінансового лізингу покладено договір, яким і встановлюються відповідні цивільно-правові відносини. Правовою формою опосередкування відносин між суб'єктами при здійсненні фінансового лізингу є договір. Отже, як і раніше, фінансовий лізинг згадується в контексті договору фінансового лізингу, однак старе трактування «фінансовий лізинг— це договір» замінено точнішим, а саме: «фінансовий лізинг— це відносини, що впливають із договору».

За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується придбати у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоотримувачем специфікацій та умов і передати її в користування лізингоотримувачу на строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Відносини, що виникають у зв'язку з договором фінансового лізингу, відповідно до Закону про ФЛ, регулюються ст. ст. 806–809 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) [1] з урахуванням особливостей Закону про ФЛ. Навпаки, і ЦКУ, і Закон про ФЛ у першу чергу розглядають фінансовий лізинг з юридичного боку, підкреслюючи природу цивільно-правових відносин, а не фінансовий аспект такої дуже «фінансової» операції. Отже, і в ЦКУ, і в Законі про ФЛ фінансовий лізинг має солідніший вигляд порівняно з відповідними старими положеннями.

Зазначаючи про сторони договору фінансового лізингу, насамперед потрібно підкреслити, що згідно із Законом про ФЛ лізингодавцем може бути виключно юридична особа. Цим законодавець у котре підкреслив особливий статус лізингодавця, який у контексті Закону № 2664 має привілей бути посередником між продавцем предмета лізингу і лізингоотримувачем. Тому основними потенційними лізингодавцями можна назвати банки (див. ст. ст. 339, 347, 351 ГКУ) та лізингові компанії.

Стосовно продавця (постачальника) та лізингоотримувача такі обмеження не встановлюються, і ними можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Слід зауважити, що у світовій практиці утвердилася позиція, згідно з якою відноси-

ни фінансового лізингу оформляються двома договорами — договором фінансового лізингу та договором купівлі-продажу. Так, ст. 1 Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг 1988 р. передбачає укладення угоди про поставку та угоди про лізинг. У Російській Федерації ст. 15 Федерального Закону «Про лізинг» [5] передбачено поряд з договором лізингу укладення як обов'язкового договору купівлі-продажу.

Загалом, питання щодо віднесення договору фінансового лізингу до дво- чи багатосторонніх угод (правочинів) у літературі є дискусійним.

Одні вчені, серед яких В. В. Вітрянський, А. А. Іванов, О. Є. Блінков [7; 8], виходять з того, що договір фінансового лізингу — це двостороння угода (правочин) між лізингодавцем і лізингоодержувачем, заперечуючи при цьому, що договір фінансового лізингу є тристороннім.

Інша група авторів роблять спроби охарактеризувати договір лізингу як тристоронній. В українській юридичній літературі спроба обґрунтувати тристоронній характер договору лізингу була зроблена ще до прийняття Закону України «Про фінансовий лізинг» у роботі Р. П. Бойчука. Він доходить висновку про неможливість розривання всього комплексу правовідносин всіх сторін на самостійні угоди і пропонує визнати договір лізингу цілісною тристоронньою угодою. Закон України «Про фінансовий лізинг» вніс корективи до визначення цього питання. Якщо раніше визначалися три сторони лізингу і багатосторонні договірні відносини згадувалися в контексті пайового лізингу, то на сьогодні пайовий фінансовий лізинг не визначено, але в договорі фінансового лізингу визначаються й інші сторони — при багатосторонньому договорі.

У Законі про ФЛ уже не знайдемо такого поняття, як «об'єкт лізингу», йому на зміну прийшло поняття «предмет лізингу». Отже, наголос зроблено на тому, що тепер предмет лізингу — це **рiч**, а саме неспоживна річ, та ще й визначена індивідуальними ознаками, яку згідно із законодавством віднесено до основних фондів. Це означає, що такий предмет фінансового лізингу:

по-перше, є предметом матеріального світу. Отже, з погляду обліку такого предмета, він є матеріальним активом, тобто нематеріальні активи вже не потрапляють до числа предметів фінансового лізингу;

по-друге, такий предмет призначений для неодноразового використання та зберігає при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу. Можна говорити, що йдеться про необоротний матеріальний актив;

по-третє, такий предмет наділений тільки йому властивими ознаками, що виділяють його серед інших однорідних речей, індивідуалізуючи його. Індивідуальність предмета пов'язана з поняттям об'єкта обліку;

по-четверте, такий предмет мав підпадати під класифікацію основних фондів. Говорячи про законодавство в цілому, можна назвати лише один закон, який прямо визначає та оперує поняттям «основні фонди», — це Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР [4]. Оскільки при веденні обліку водночас доводиться враховувати правила як бухгалтерського, так і податкового обліку, слід узяти до уваги, що перелік пред-

метів, які можуть входити до складу основних засобів, ширший за перелік предметів, які можуть входити до складу основних фондів. Тому орієнтуватися доведеться саме на класифікацію основних фондів згідно з правилами податкового обліку.

Не можуть бути предметом фінансового лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Для операції фінансового лізингу згідно із Законом про ФЛ прямо встановлено три критерії:

- предмет лізингу має відповідати специфікаціям лізингоотримувача;
- строк договору фінансового лізингу має бути не менше одного року;
- договір фінансового лізингу повинен бути сплатним.

Договір фінансового лізингу обов'язково має бути складено в письмовій формі. Отже, і лізингодавець, і лізингоотримувач мають широкі можливості щодо визначення умов договору фінансового лізингу, серед яких особливе місце займають істотні умови (ст. 6 Закону про ФЛ):

1. Предмет лізингу.
2. Строк, на який лізингоотримувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу).
3. Розмір лізингових платежів.
4. Інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Лізингодавець і лізингоотримувач повинні звернути особливу увагу, що згідно з нормами Закону про ФЛ після закінчення строку фінансового лізингу право власності на предмет лізингу автоматично не переходить до лізингоотримувача. Отже, після закінчення строку лізингу лізингоотримувач у будь-якому випадку зобов'язаний повернути предмет лізингу лізингодавцю (абз. 7 п. 2 ст. 11 Закону про ФЛ).

Якщо лізингоотримувач бажає набути права власності на предмет лізингу, то згідно з нормами п. 2 ст. 8 Закону про ФЛ він може досягти згоди з лізингодавцем про укладення договору купівлі-продажу предмета лізингу за застереженою договірною ціною.

Стаття 16 Закону про ФЛ, яка стосується лізингових платежів, подана у скороченій формі, що, з одного боку, дає можливість всі фінансові відносини визначити у договорі, а з іншого боку, це вимагатиме додаткових доказів при контролі за проведенням лізингових операцій.

Загальна структура лізингових платежів не змінилася, і до неї входять: суми, що відшкодовують частину вартості предмета лізингу, винагороду лізингодавцю, компенсацію відсотків за кредитом, інші витрати лізингодавця. Витрати на страхування (ст. 14) несе лізингоодержувач, якщо його обов'язковість встановлена законом або договором.

В Законі про ФЛ, на відміну від російського, молдовського та інших, відсутні питання державної підтримки розвитку лізингу, але зняття жорстких обмежень на строк лізингу — найсуттєвіше досягнення цього закону, що повинно

посприяти впровадженню фінансового лізингу в господарську діяльність та розширити його інвестиційні можливості.

Найцікавіші права та обов'язки лізингодавця та лізингоотримувача такі (див. ст. ст. 7, 10, 11 Закону про ФЛ):

– лізингодавцю прямо надано право інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позикові кошти. Також йому дано право вимагати повернення предмета лізингу, якщо прострочення лізингового платежу (у тому числі й часткове) становить понад 30 днів, що порівняно зі старими правилами є істотним посиленням дисципліни платежів за договором фінансового лізингу. Нагадаємо, що раніше лізингодавець міг реалізувати аналогічне право у разі несплати лізингоотримувачем двох чергових платежів, які не прив'язувалися до встановлених законом строків, а залежали від погодженого сторонами графіка платежів;

– лізингоотримувачу надано право відмовитися від договору лізингу в односторонньому порядку, письмово попередивши про це лізингодавця, у разі якщо прострочення передачі предмета лізингу становить понад 30 днів, за умови, що договором лізингу не передбачено інший строк. Також у лізингоотримувача виникає обов'язок письмово повідомляти не лише лізингоотримувача, а і продавця предмета лізингу (протягом гарантійного строку) про всі випадки виявлення несправностей предмета лізингу, його поломок та збоїв у роботі.

Тут варто зазначити, що згідно з п. 3 ст. 11 Закону про ФЛ умови ремонту і технічного обслуговування предмета лізингу можуть визначатися окремим договором.

Право власності на предмет лізингу залишається до остаточних розрахунків за лізингодавцем. Враховуючи, що ризик випадкового знищення або пошкодження предмета лізингу переходить до лізингоодержувача (ст. 13, ст. 809 Цивільного кодексу), його права на об'єкт лізингу також захищені ст. ст. 8, 9, де визначено, що предмет лізингу не може бути конфіскований, на нього не може бути накладений арешт у зв'язку з будь-якими діями або бездіяльністю лізингоодержувача, а також лізингоодержувачу забезпечується захист його прав на предмет лізингу нарівні із захистом, встановленим для захисту прав власника.

Предмет лізингу підлягає реєстрації у порядку, передбаченому законом. У зв'язку з реєстрацією предмета лізингу доречно відзначити деякі моменти, пов'язані з обтяженням майна, наприклад, у разі іпотеки. По суті, Закон про ФЛ не містить прямих заборон на обтяження предмета лізингу іпотекою, установлюючи, що предмет лізингу не може бути конфісковано, на нього не може бути накладено арешт у зв'язку з будь-якими діями чи бездіяльністю лізингоотримувача.

У цьому випадку можна передбачити заборону на обтяження предмета лізингу іпотекою в договорі лізингу. Такі умови матимуть чинність і в тому разі, якщо права власності на предмет лізингу буде передано лізингодавцем іншій особі (п. 2 ст. 8 Закону про ФЛ).

Не можна не відзначити появу сублізингу, регламентованого невеликими за обсягом правилами ст. 5 Закону про ФЛ. Введення сублізингу значно розши-

рять можливості лізингу. Основні вимоги до цього різновиду фінансової послуги відповідають міжнародним нормам:

- це вид піднайму;
- застосування до нього загальних положень договору лізингу;
- наявність обов'язкових умов щодо згоди лізингодавця на сублізинг у письмовій формі;
- перехід права вимоги продавця до лізингоодержувача за договором сублізингу.

Сублізинг визначено як вид піднайму предмета лізингу, отже, лізингоотримувач має можливість передавати предмет фінансового лізингу третім особам у фінансовий лізинг. Для здійснення можливості сублізингу лізингоотримувач зобов'язаний виконати обов'язкову умову договору сублізингу — отримати письмову згоду лізингодавця на сублізинг. До сублізингу застосовуються положення, установлені для договору лізингу, однак таким договором може бути передбачено й інші умови сублізингу. Слід звернути увагу, що при передачі предмета лізингу в сублізинг право вимоги до продавця (очевидно, що стосується виконання гарантійних зобов'язань) переходить до лізингоотримувача за договором сублізингу.

Зауважимо: строк за договором сублізингу не може перевищувати строку за договором лізингу, інакше лізингоотримувач не зможе виконати зобов'язання повернути предмет лізингу після закінчення строку лізингу (абз. 7 п. 2 ст. 11 Закону про ФЛ).

На основі проведеного дослідження поняття договору фінансового лізингу можна сформулювати таке його визначення: договір фінансового лізингу — це договір, за яким одна сторона (лізингодавець) зобов'язується придбати у власність майно у третьої особи (продавця) і передати це майно у платне володіння і користування другій стороні (лізингоодержувачеві) на строк, за який амортизується вся чи більша частина вартості майна, після закінчення якого майно переходить у власність лізингоодержувача або може бути викуплене ним за залишковою вартістю.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV.
3. Про фінапсовий лізинг: Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1381-IV.
4. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР.
5. Федеральний Закон Російської Федерації «Про фінапсову аренду (лізинг)» також набув сили 16 січня 2002 р.
6. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III.
7. Блишков О. Е. Правовое регулирование фипапсовой аренды (лизинга) подвижимости: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Рязань, 2000. — 184 с.
8. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Кн. 1. Общие положения. — М.: Статут, 2001. — 848 с.